

Vývojové trendy sociologie v Evropě (George Muskens, Vídeň), Třídní struktura a stratifikace (Richard Breen, Belfast), Změny postojů a chování v post-totalitních prostředích (Ilter Turan, Istanbul), Rekonstrukce sociálních vztahů v průmyslu na východě (Sabine Erbes-Seguin, Paříž), Vývojové trendy sociologie v jednotlivých zemích (Angel Infestas, Salamanca).

Základní trendy, charakteristické pro celou konferenci, se konkrétněji projeví i v jednotlivých panelových diskusích. Jako příklad uveďme panel Třídní struktura a stratifikace. Na rozdíl od standardních diskusí o těchto tématech na světových sociologických fórech, v nichž tón udává sociologie americká, resp. britsko-skandinávská, byla zde tradiční problematika empirických výzkumů třídní struktury, a popř. stratifikace, pojednána spíše okrajově. Do popředí se dostala naopak témata sociální struktury bývalých socialistických zemí a postavení žen v třídním uspořádání - obojí s důrazem na nezbytnost nových teoretických a metodologických přístupů (včetně multidimenzionálního konceptu sociálního statusu a metodologie jeho empirického zkoumání). Zazněla i zásadní kritika stratifikačního a mobilitního výzkumu a jeho strnulé kvantitativní metodologie z hlediska kvalitativního studia genealogie rodin. Ani zde tedy horké vídeňské

ovzduší nebylo překážkou, nýbrž spíše povzbuzením pro svěží vánek nových myšlenek a metodologických nápadů.

Z přednesených příspěvků slíbili pořadatelé vydat sborník. Kromě odborného programu poskytla konference také příležitost k sérii jednání zástupců národních sociologických společností o případném založení evropské sociologické asociace. Myšlenka vzniku této asociace, jako regionální organizace evropských sociologů, se setkala s převážnou, nikoli však bezvýhradnou podporou - jisté rozpaky vzbudil poněkud manipulativní způsob její prezentace a jejího projednávání. Přípravnému výboru, který byl během konference ustaven, byl svěřen úkol, aby plán na založení asociace blíže konkretizoval a obhájil.

Konference byla bezesporu úspěšná jako příležitost k navazování kontaktů, především mezi evropským sociologickým "vnitrozemím" a "periférií". Byla kaleidoskopem témat, přístupů a názorů, aniž by se některým z nich stačila zabývat do větší hloubky. Pro početný kontingent českých a moravských sociologů byla příležitostí podívat se do světa, bohužel už méně využitou příležitostí, jak se v mikrosvětě své disciplíny aktivně uplatnit.

Michal Illner, Pavel Machonin

Konference o sociální politice, Brémy, září 1992

Výzkumný výbor 19 "Chudoba a sociální politika" Mezinárodní sociologické asociace je jen jedním z naprosté většiny výborů, v jehož aktivitách českoslovenští sociologové, na rozdíl od svých polských a maďarských kolegů, neparticipovali. Přes částečné personální překrytí je tento výbor jakýmsi antipodem výboru pro sociální stratifikaci: oproti značné akademičnosti stratifikačních specialistů se zdá být mnohem více zaměřen na společenské problémy a oproti sofistikované statisticko-stratifikační metodologii je více verbálně-teoretický; s využitím výzkumů se zde setkáváme jen zřídka a většinou v ilustrační podobě.

K prvnímu navázání kontaktů došlo na zasedání spojeném s konferencí "Srovnávací studium vývoje sociálního státu: kvantitativní a kvalitativní dimenze" konaném ve dnech 3.-6. září 1992 v Brémách. Hostitelem bylo Zentrum für Sozialpolitik brémské univerzity, malý výkonný ústav obstarávající postgraduální studia a převážně teoretický výzkum v oblasti právních, ekonomických a sociologických aspektů sociální politiky. Konference byla věnována porovnání na osách západovýchodní a severojižní, dále otázkám sociálního občanství, měnícím se hranicím mezi veřejnou a domácí sférou a dalším problémům sociální politiky. Nelze probrat celé jednání konference, v němž odeznělo 25 příspěvků. Zde upozorníme jen

na zasedání věnované střední východní Evropě, nepochybně pro nás nejzajímavější.

Ludmila Dziewicka-Bokun (Univerzita Wrocław) položila otázku, zda může sociální stát fungovat ve východní Evropě. Poukázala na obavy, že silný stát může být využit jako nástroj politické represe prostřednictvím administrativního systému a všemocné byrokracie. Zatímco ti, kdo na transformaci získali, očekávají od státu ochranu a rozmnožování svého kapitálu, ti, kdo ztratili, jej vidí jako svého ochránce. Tato dvojakost je v rozporu s původní liberální představou a spolu s finanční krizí může značně limitovat regulační kapacitu státu. Na druhé straně - tvrdí autorka - ekonomická krize posílila smysl pro sociální solidaritu. Východní Evropa potřebuje nějaký typ sociálního státu, neboť ten je předpokladem jak pro trh, tak pro demokracii.

Zsuzsa Fergeová (Univerzita v Budapešti) ve svém příspěvku o sociální změně a sociálním občanství v "nových demokraciích" poukázala na možné neblahé důsledky delegitimizace minulosti a "sociální amnézie", jež vytváří kulturní vakuum. Paušální odmítnutí starého systému včetně jeho pozitivních stránek a liberalizace systému vedla k propadu většiny společnosti do chudoby, včetně části středních tříd. Za optimistický moment na obrazu současnosti považuje jen ten fakt, že "nově emancipovaní občané, nejvíce pak ti nejméně obdaření, bezdomovci a nezaměstnaní, budou formovat nové hnutí na vlastní obranu a vykonávat tlak na politiku".

Jiří Večerník nazval tento závěr naopak velmi pesimistickým, skrývajícím nebezpečí nových sociálních revolucí. V jeho pojetí je třeba sociální politiku koncipovat nově jako celek, neboť těžko lze ze starého, totalitně-paternalistického systému ponechat jen jeho dobré stránky. Budoucnost Československa bude zřejmě stejná jako jeho minulost, tj. sociálně-demokratická. Nicméně cesta k efektivnímu univerzálnímu systému vede oklikou přes úsporný, cílený systém konzervativního typu. Nejdříve je třeba projít dekadou učení a adaptace na tržní systém, celkové proměny ekonomického chování populace, kdy bude stát představovat opravdu až řešení poslední volby. Jen tak může sociální politika přispět k reaktivaci ekonomického potenciálu popu-

lace. Nelze říci, že by se tento názor setkal s velkým souhlasem auditoria, kde důraz na plné uznání a co nejširší obsah sociálních práv (v pojetí vyspělých tržních demokracií) naprosto převládal.

Nejobširnější byl příspěvek *Klausa Offeho*, současného ředitele brémského Zentrum für Sozialpolitik, o "předchůdcích, aktérech a agendě reformy". Ukázal, že jak pohled zpět, tak pohled na Západ vyvolává sociální poptávku po ochraně a jistotách, kterou lze těžko uspokojit, přičemž hranice citlivosti na chudobu a nejistotu je ve střední Evropě položena níže než jinde: hrozba delegitimizace nových režimů je proto velmi akutní. Velkým problémem je absence občanské společnosti, sociálních tříd a kolektivních aktérů, "asociační poušť" vytvářející prostor pro zhodnocení nejrůznějších náhodných vlastností a oportunní politiku. Namísto uceleného systému jsou problémy buď opomíjeny, nebo řešeny pohotovostními opatřeními či instituční rutinou. Politické síly nejsou ještě dostatečně krystalizovány, aby řešily hlavní dilema mezi statickým antagonismem (peníze vydané na sociální sféru budou chybět pro ekonomickou rekonstrukci) a dynamickou komplementaritou (peníze vydané na sociální sféru se vrátí v důvěře obyvatelstva, 'absenci sociálních konfliktů a tím v dlouhodobé efektivnosti).

Pohříchu je třeba uvést, že diskuse o konceptuálním rámci sociální politiky v rodících se demokraciích je mnohem živější na Západě než na Východě a stejně tak je bohatší v Polsku a Maďarsku než u nás. Na otázku, proč se sociální politika těší takovému nezájmu ze strany ekonomického a sociálního výzkumu, dostal jeden západní expert z oficiálních míst odpověď, že u nás sociální problémy nejsou. I pokud by tomu tak bylo, měli bychom se o věc zajímat už jen z toho důvodu, aby nebyly ani nadále. Pravda je ovšem, bohužel, poněkud temnější a potřeba výzkumu na teoretické i pragmatické úrovni je nepochybně naléhavá. "Optimistický závěr" příspěvku Z. Fergeové je v tomto ohledu varovný. Ke kultivaci takového výzkumu mohou další kontakty s výborem "Chudoba a sociální politika" velmi výrazně přispět.

Jiří Večerník